

PRZEGLĄD PRAWA ADMINISTRACYJNEGO

(2)2019 • DOI: 10.17951/ppa.2019.2.55-67

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

ELIZA KOMIERZYŃSKA-ORLIŃSKA

eliza.kosieradzka@umcs.pl

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3121-7443>

Etyka w działalności banków w perspektywie kryzysu finansowego lat 2007–2009

*Ethics in the Operation of Banks in the Perspective
of the Financial Crisis of 2007–2009*

Wprowadzenie

Etyka powinna być traktowana jako studium filozoficzne wartości moralnej ludzkiego postępowania oraz zasad nim rządzących, natomiast postawy etyczne należy traktować jako powszechnie przyjęte oraz akceptowalne standardy postępowania przedstawicieli określonych zawodów i podmiotów gospodarczych. W szerokim ujęciu etyka jest definiowana przez pryzmat możliwości zidentyfikowania dobra i zła oraz wykonywanej działalności i związanych z nią problemów. Można też powiedzieć, że etyka to całokształt zasad oraz kodeksów postępowania przedsiębiorców. Duże znaczenie ma tutaj specyfika relacji między podmiotami gospodarczymi i ich interesariuszami, którzy oczekują, że relacja ta będzie oparta o normy i wartości etyczne¹.

¹ M. Świeszczak, *Reklamy bankowe a ich kontekst etyczny*, http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/20270/%5b181%5d_201_Swieszczak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 12.10.2019], s. 189.

Człowiek tworzy i obsługuje różnorodne systemy – gospodarczy, finansowy, bankowy itp., a każde jego działanie w tym aspekcie powinno mieć fundamenty etyczne. Od systemu osobistych wartości i poziomu odpowiedzialności, które leżą u podstaw działania jednostek, zależy w zasadzie wszystko. Ignorowanie czy marginalizacja etyki w aktywności człowieka nie powinny mieć miejsca. Niestety, zasadniczo obecnie etos efektywności przewyciężył większość moralnych oporów jednostek gospodarczych i stał się kryterium ostatecznym osądów i ocen².

W piśmiennictwie stwierdza się, że – generalnie rzecz biorąc – etyka działalności gospodarczej jest zespołem norm rzetelnego oraz odpowiedzialnego postępowania przedsiębiorców w relacjach wzajemnych z bliższym i dalszym otoczeniem. Zauważa się przy tym, że w odniesieniu do banków określenie „etyczny” jest używane jako:

- styl i atrybut rzetelnej działalności bankowej,
- dookreślenie banku „tytułarnie” jako banku mającego wpisane w kanony moralne i społeczne założenia do celów swojego działania³.

Zatem „każdy bank komercyjny może być nazwany etycznym, jeśli realizuje określone wartości i cele społeczne, a jego działalność odznacza się prawością, transparentnością formalno-prawną i finansową, uczciwością, rzetelnością, lojalnością względem klientów, poszanowaniem praw pracowniczych itp. Innymi słowy, taki bank działa w sposób etyczny i jest otwarty na pewne inicjatywy społeczne. Natomiast tytułowy »bank etyczny« (inaczej: bank alternatywny lub bank misyjny) jest to instytucja finansowa, która została powołana i ufundowana kierunkowo na realizację wymienionych wyżej wartości i rzeczywiście je realizuje w swoim regionie, mając stale na uwadze dobro ludzi, instytucji oraz interes społeczny”⁴.

Wiele osób uważa, że w ekonomii i interesach nie ma miejsca na etykę. W ich opinii etyka i ekonomia to obszary rozłączne. Jak twierdzi Grażyna Wolska, „dużą winę w trwaniu na stanowisku, że etyka w ekonomii i w ogóle w działaniach gospodarczych przeszkadza w robieniu interesów, ponoszą teoretycy, którzy popadają w zbyt mentorski, idealistyczny czy nadmiernie prawniczy ton. Aby zmienić ten szkodliwy punkt widzenia, należy częściej podkreślać, iż rozdzielność dyskursu ekonomicznego i etycznego nie powinna mieć miejsca. Takie stanowisko prezentuje także Elaine Sternberg, która stanowczo podkreśla, że podstawowym celem podmiotów gospodarczych jest i zawsze będzie maksymalizowanie długoterminowej wartości dla właściciela. Bycie etycznym

² I. Mizdrak, E. Pogodzińska-Mizdrak, *Spółeczna odpowiedzialność w działalności banków na przykładzie Banca Popolare Etica*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów / Szkoła Główna Handlowa” 2013, z. 130, s. 54.

³ *Ibidem*, s. 63.

⁴ *Ibidem*, s. 63, 66.

zaś oznacza osiąganie tego celu z poszanowaniem wymogów sprawiedliwości dystrybucyjnej i zwyczajnej przyzwoitości”⁵.

Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na to, że banki – pomimo kryzysu lat 2007–2009 (a może raczej szczególnie dlatego) – jako instytucje zaufania publicznego powinny w każdym aspekcie swojej działalności kierować się wartościami, standardami, zasadami etyki, pomimo tego, że są przedsiębiorcy nastawieni na maksymalizację zysku.

Etyka a kryzys zaufania. Nieetyczne zachowania banków

Banki mają charakter dualny, są bowiem jednocześnie „klasycznymi” przedsiębiorcami oraz instytucjami zaufania publicznego⁶. Banki, jako instytucje zaufania publicznego, zawsze odgrywały i będą odgrywać kluczową, priorytetową rolę w gospodarce rynkowej każdego kraju. W miarę upływu lat ewoluowały w kierunku rozszerzenia zakresu świadczonych usług (czynności bankowych). Pierwotnie zajmowały się pożyczaniem środków pieniężnych, a następnie przekształciły się w konglomeraty finansowe pręźnie świadczące usługi niemalże w każdej sferze rynku finansowego⁷. Można wprost stwierdzić, że pełnią one funkcję krwiobiegu gospodarki rynkowej, bez którego nie mogłaby ona po prostu funkcjonować, natomiast kwestia zaufania, szczególnie od czasu kryzysu finansowego lat 2007–2009, zwanego również kryzysem zaufania, odgrywa fundamentalną rolę w działalności banków (czy – szerzej – w działalności instytucji finansowych)⁸. Należy w pełni zgodzić się ze stwierdzeniem, że „postępowanie etyczne powinno

⁵ G. Wolska, *Związki etyki i ekonomii we współczesnej gospodarce*, http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-4d18daee-b96a-45fa-80a3-74dc4795c77c/c/24_G.Wolska_Zwiazki_etyki_i_ekonomii....pdf [dostęp: 12.10.2019].

⁶ S. Flejterski, *Zaufanie do instytucji bankowo-finansowych jako fundament stabilnego systemu finansowego*, [w:] *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego*, red. J. Nowakowski, T. Famulska, Warszawa 2008, s. 17.

⁷ W.L. Jaworski, A. Szelągowska, *Służebna rola banków w polskiej gospodarce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2014, nr 10, DOI: <https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2014.0934.1002>, s. 19.

⁸ Pojawiło się nawet określenie „bank społeczny” (*social bank* czy też „bank z sumieniem”), które odnosi się do: skoncentrowania działalności banku w mediach społecznościowych; uwzględnienia czynnika społecznego w relacji kredytobiorca – kredytodawca; oferowania produktów i usług bankowych mikro i małym przedsiębiorcom; tworzenia wizerunku „biznesu pozytywnego” poprzez działania etyczne i zrównoważone. „*Social banks*, charakteryzując się takimi cechami, jak odpowiedzialność (dbając o wzajemną odpowiedzialność, oczekując od kredytobiorców odpowiedzialności za powierzone pieniądze, wykluczając ryzykowne inwestycje), transparentność (obserwują pozytywny wpływ udzielanych kredytów) i zrównoważony rozwój (oprócz krótkookresowych zysków starają się dbać o środowisko i społeczność), stają się unikalne w świecie finansów” (S. Gór-

dotyczyć każdego aspektu życia społecznego, a szczególnie instytucji zaufania publicznego, jakimi są banki”⁹.

W literaturze przedmiotu wskazuje się przyczyny globalnego kryzysu finansowego lat 2007–2009¹⁰. Tymi, które nie mają bezpośrednio wydźwięku etycznego, są zwłaszcza¹¹:

- techniczne błędy regulacji i nadzoru,
- gwałtowne zmiany rozkładu sił gospodarczych na świecie i towarzysząca im nierównowaga,
- gwałtowne procesy globalizacyjne, które doprowadziły do przyspieszenia zmian rozmieszczenia produkcji pomiędzy krajami i kontynentami, a także do alokacji inwestycji finansowych w skali całego świata,
- zmiany demograficzne (starzenie się społeczeństw krajów rozwiniętych),
- gwałtowny rozwój rynku instrumentów pochodnych,
- gwałtowny rozwój rynków finansowych w ciągu minionych 25 lat, wskutek czego pojawiło się zjawisko „globalnego lewarowania”,
- niezdolność poprawnej wyceny ryzyka (związanej w szczególności z instrumentami pochodnymi), w tym dynamiczny wzrost inwestycji w instrumenty zabezpieczone hipotecznie (Mortgage-backed security, MBS), zwłaszcza w instrumenty CDO (Collateralized Debt Obligation), które były dokonywane przez fundusze hedgingowe i fundusze emerytalne,
- fala irracjonalnego optymizmu (*irrational exuberance*, jak stwierdził Alan Greenspan), gdzie nadmiernie optymistycznie oceniono szanse rozwoju rynku,
- bardzo poważne błędy polityki gospodarczej, w szczególności w USA,
- duże obniżki podstawowych stóp procentowych przez Rezerwę Federalną w USA w XXI w. (w latach 2001–2003 były to obniżki z 6,5% do 1%),
- stworzenie przez rządy amerykańskie wizji każdego Amerykanina posiadającego własny dom, co miało być potwierdzeniem *American dream*,
- niedostateczna edukacja uczestników rynku odnośnie do skomplikowanych instrumentów finansowych.

na-Łunkiewicz, *Compliance jako element ochrony norm etycznych i wizerunkowych w bankach*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2018, nr 9, s. 66).

⁹ M. Tereszczuk, *Nieetyczne działania banków a stabilność finansowa współczesnego świata*, [w:] *Banki na rynku finansowym – dziś i w przyszłości. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju banków*, red. M. Dębniwska, Olsztyn 2010, s. 234.

¹⁰ J. Szambelańczyk, *Przedmowa*, [w:] *Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje w opiniach ekonomistów polskich*, red. J. Szambelańczyk, Warszawa 2009, s. 5; W.M. Orłowski, *Dziesięć przyczyn kryzysu i ich analiza*, [w:] *Globalny kryzys finansowy...*, s. 8–12; K. Jajuga, *Pomiar stabilności i zarządzanie ryzykiem systemu bankowego – lekcje z kryzysu*, [w:] *Globalny kryzys finansowy...*, s. 26. Zob. także: A. Gospodarowicz, *Kryzys finansowy w USA i Europie Zachodniej i jego oddziaływanie na sektor bankowy w Polsce*, [w:] *Globalny kryzys finansowy...*, s. 17–23.

¹¹ Zob. pozycje przywołane w przypisie 10.

Można też wyróżnić takie przyczyny globalnego kryzysu finansowego lat 2007–2009, które mają konotacje etyczne, bardziej lub mniej wyraźne. Są one w szczególności następujące¹²:

- lekceważenie praw ekonomicznych,
- naruszanie równowagi między kapitałem społecznym i ekonomicznym,
- brak zaufania i społeczna odpowiedzialność¹³,
- lekkomyślność instytucji finansowych uznających przewartościowane aktywa (w szczególności nieruchomości) za świetne zabezpieczenie kredytów (w USA nastąpił duży wzrost cen nieruchomości w latach 2001–2006 przy jednoczesnym wzroście wskaźników LtV [Loan to Value], tzn. wysokiej wartości udzielonego kredytu w stosunku do wartości zabezpieczenia [nieruchomości]), udzielanych zwłaszcza poprzez pośredników kredytowych,
- błędy w zarządzaniu instytucjami finansowymi (m.in. niedostateczne stosowanie reguł zarządzania ryzykiem w działalności bankowej; słaby nadzór właścicielski i wadliwy system motywacyjny, tj. system premiowania opierający się na poszukiwaniu krótkookresowych zysków w zamian za osłabienie długookresowego bezpieczeństwa instytucji finansowych oraz brak odpowiedzialności finansowej za podejmowane decyzje, co dotyczyło zarówno pośredników kredytowych, agencji ratingowych, jak i audytorów oraz zarządzających aktywami finansowymi),
- nieetyczne zachowania uczestników rynku (np. namawianie kredytobiorców przez pośredników finansowych do podawania nieprawdziwych danych o swojej sytuacji finansowej czy też piramida finansowa Madoffa),
- brak profesjonalizmu uczestników rynku (naiwne stosowanie skomplikowanych modeli finansowych oraz nieuwzględnianie ryzyka cen nieruchomości podczas szacowania premii za ryzyko związane z kredytami),
- czynniki behawioralne, do których należy zaliczyć w szczególności: przesadne zaufanie do własnej wiedzy i umiejętności, co w konsekwencji powoduje lekkomyślność w podejmowaniu decyzji inwestycyjnych; chciwość, prowadzącą do dążenia do osiągnięcia krótkookresowych zysków kosztem przyszłości za wszelką cenę (w sektorze finansowym przez długie lata hołdowano tezie *greed is good*, o czym już wspomniano); zachowania stadne (uczestnicy rynku naśladują większość podmiotów działających na rynku, co jest ewidentne zwłaszcza w okresie gwałtownego wzrostu [euforia] lub gwałtownego spadku [panika] cen aktywów na rynkach finansowych).

¹² Zob. pozycje przywołane w przypisie 10.

¹³ Przypominając przy tym przestrożę Josepha E. Stiglitz, że instytucje finansowe nie mogą być nieroztropne i chciwe (zob. J. Szambelańczyk, *Przedmowa*, s. 5). Tymczasem w sektorze finansowym przez długie lata hołdowano tezie *greed is good*, zwłaszcza w gospodarkach rozwiniętych.

Pokłosiem globalnego kryzysu finansowego lat 2007–2009 jest opinia, że bankructwa instytucji finansowych i załamanie na giełdach to wynik chciwości i nieuczciwości bankowców oraz niekompetencji osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo systemu finansowego¹⁴. Ten kryzys, zapoczątkowany w 2007 r. w USA, gdzie wystąpił problem tzw. toksycznych aktywów, które zachwiały podstawami działalności bankowej¹⁵, spowodował szereg perturbacji na rynkach finansowych w skali globalnej, takich jak załamanie się rynków kapitałowych, częściowy paraliż światowego systemu finansowego oraz potężna recesja. Spowodowało to ukształtowanie się negatywnego stereotypu chciwego i nieroztropnego finansisty, dość powszechnie utożsamianego z instytucją banku¹⁶.

Geneza omawianego kryzysu była szeroko opisywana w literaturze przedmiotu i w piśmiennictwie, dlatego wątek ten pominięto w ramach niniejszej analizy¹⁷. Można natomiast w tym miejscu – w perspektywie tematu opracowania – podać przykłady ówczesnych działań banków, które stwarzają podstawy do wzrostu i utraty zaufania do nich. Ich skutki to radykalizowanie się postaw obywatelskich i utrata prestiżu zawodowego przez bankowców (szerzej – finansistów)¹⁸.

Przede wszystkim, pomijając inne, wyżej wymienione przyczyny globalnego kryzysu finansowego lat 2007–2009, należy zwrócić uwagę na lekkomyślność instytucji finansowych (w tym banków), które przewartościowane aktywa, a zwłaszcza nieruchomości, uznawały za znakomite zabezpieczenie kredytów. W rezultacie gospodarstwa domowe w USA, Wielkiej Brytanii, Irlandii, Hiszpanii i wielu innych krajach świata wpadły w pułapkę nadmiernego zadłużenia, która w pełni ujawniła się podczas spadku cen nieruchomości¹⁹. Ponadto wystąpiły błędy w zarządzaniu instytucjami finansowymi, głównie słaby nadzór właścicielski i niewłaściwe motywacje dla zarządów. „W szczególności skandaliczną rolę odegrał system premiovania, skłaniający zarządzających do poszukiwania krótkookresowych zysków za cenę osłabienia długookresowego bezpieczeństwa instytucji finansowych”²⁰.

¹⁴ Idem, *Stabilność systemu bankowego a paradygmat bankowości*, „Finanse. Czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN” 2010, nr 1(2), s. 40.

¹⁵ D. Dziawgo, *Etyka a dystrybucja produktów finansowych*, [w:] *Rola instytucji i rynku finansowego w świetle celów oraz zasad zrównoważonego rozwoju*, red. G. Gorys, A. Janusz, Wrocław 2013, s. 63.

¹⁶ J. Szambelańczyk, *Stabilność systemu bankowego...*, s. 41.

¹⁷ Zob. np. D. Czarnota, *Bank jako instytucja zaufania publicznego w dobie kryzysu – mit czy rzeczywistość?*, „Studia Ekonomiczne. Innowacje a wzrost gospodarczy. Część 1” 2014, nr 186, s. 156 i n.; *Globalny kryzys finansowy...*, passim; A.R. Sorkin, *Zbyt wielcy, by upaść. Kronika walki, jaką Wall Street i Waszyngton stoczyły wspólnie, by uchronić przed upadkiem system finansowy. I siebie*, Warszawa 2012, passim.

¹⁸ J. Szambelańczyk, *Stabilność systemu bankowego...*, s. 41.

¹⁹ W.M. Orłowski, *op. cit.*, s. 11.

²⁰ *Ibidem*.

Poza tym należy zauważyć inne przykłady utraty reputacji banków i ich nieetycznych działań, jak nadużycia w reklamie produktów bankowych, gdzie nie udziela się wszystkich informacji potrzebnych do racjonalnego podjęcia decyzji kredytowej przez klientów banków, a więc przejrzystość w komunikacji z klientem nie jest zachowana²¹. Problem ten można ująć też szerzej – jako zagadnienie etyki w *public relations* bankowym. Istotą *public relations* w bankowości są zaufanie i etyka w wykonywanej działalności. Uważa się, że obecnie działają *public relations* w bankach powinny stać się czymś na kształt sumienia tych przedsiębiorców. Słuszną jest uwaga, że o „tworzeniu etosu każdego zawodu decydują praktyczne działania: zarówno te godne naśladowania, jak i przykłady złego nagannego zachowania. Po kryzysie finansowym 2008 roku [lat 2007–2009 – E.K.O.] banki więcej uwagi zaczęły zwracać na relacje z klientami, partnerami biznesowymi, wzajemne stosunki pomiędzy bankami, a także ze środowiskami lokalnymi. W wielu krajach znowelizowano kodeksy etyki bankowej. W Polsce Związek Banków Polskich przyjął taki dokument w kwietniu 2013 r. W obecnie obowiązującym Kodeksie Etyki Bankowej na szczególną uwagę zasługują znowelizowane treści, które w sposób bezpośredni regulują zasadę etycznego działania w bankowym *public relations*”²². Innym przykładem rażąco nieetycznego działania banku, opisywanym w literaturze przedmiotu wprost jako przejaw chciwości banku, było udzielenie przez bank kredytu osobie upośledzonej i nieumiejącej czytać, która nie zdawała sobie sprawy, że należności się reguluje. Pomimo swej niezdolności umysłowej mężczyzna dostał kredyt w siedmiu bankach. W załatwianiu formalności pomagali mu jego nieuczciwi znajomi, którzy zabierali pożyczone mu przez bank pieniądze. Należy podkreślić, że upośledzenie pokrzywdzonego było widoczne i powinno być wzięte pod uwagę przez bankowców, a tak się nie stało. Wyraźnie zabrakło procedur etycznego postępowania²³. Dyskusyjne etycznie jest także automatyczne oferowanie przez bank produktów. Polega to na tym, że klient otrzymuje od banku produkty lub usługi, na które nie wyraził świadomej zgody, bez wcześniejszego ustalenia²⁴. Natomiast najczęściej przypadków złych praktyk i nieetycznego działania dotyczy działalność kredytowej. Zdarzały się bowiem przypadki wystawiania pozytywnej opinii kredytowej potencjalnemu klientowi, który nie posiadał wymaganej prawem zdolności kredytowej, w zamian za korzyści finansowe pracownika banku taką opinię wystawiającego²⁵.

²¹ Zob. M. Świeszczak, *Reklamy bankowe...*, s. 191–198.

²² W. Macierzyński, M. Macierzyński, *Etyka w public relations bankowym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2014, z. 4, cz. 1, s. 43–44.

²³ M. Tereszczuk, *op. cit.*, s. 240–241.

²⁴ *Ibidem*, s. 240.

²⁵ *Ibidem*.

Zakończenie

Należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że „działalność banków jest nierozdzielnie związana z pojawianiem się dylematów etycznych, zaś niejednokrotnie granica pomiędzy zachowaniami etycznymi i nieetycznymi jest niewyraźna”²⁶, ponieważ nie ma stałego „katalogu” działań etycznych i nieetycznych. Podejmowane są próby kwalifikacji danych zachowań jako etycznych bądź nie w ramach np. kodeksów etyki, ale nie wyklucza to pojawienia się nowych zachowań i działań, które nie zawsze są możliwe do jednoznacznej kategoryzacji. W piśmiennictwie zauważa się przy tym, że etyka w bankowości jest skoncentrowana wokół trzech obszarów²⁷:

- zasad etycznych transakcji, które są dokonywane na rynkach finansowych (chodzi o reguły, które panują na rynkach finansowych, np. każdy uczestnik transakcji na rynku finansowym powinien posiadać jednakowy dostęp do informacji),
- reguł budowania relacji z klientami (istotne jest tutaj zbudowanie relacji długoterminowych),
- dylematów osobistych osób, które są zaangażowane w dwa poprzednie obszary.

Działania podejmowane wbrew zasadom etyki prędzej czy później zdyskredytują bank i podważą jego wiarygodność. Wprowadzanie przez bank swoich klientów lub kontrahentów w błąd, a także świadome stosowanie przez bank niezrozumiałego przekazu bądź ukrywanie informacji istotnych do podjęcia decyzji przez klienta jest nie do przyjęcia. Informacje przekazywane przez bank nie mogą być fałszywe, muszą opierać się na faktach. Wówczas odbiorca może nie zgodzić się z treścią przekazywanej przez bank informacji, ale nie będzie mógł mu zarzucić, że jest ona nieprawdziwa i w konsekwencji utracić zaufanie do banku bezpowrotnie²⁸.

Podstawowe kwestie etyczne są na ogół zawarte w obowiązującym prawie, które reguluje wykonywanie działalności zgodnie ze standardami społecznymi. Nieprzestrzeganie tych przepisów prawa może rodzić odpowiedzialność cywilną, a nawet karną²⁹. Istnieje „konieczność przestrzegania zgodności działań podmiotu gospodarczego z obowiązującym prawem oraz z duchem prawa. Druga z wymienionych kategorii jest równoznaczna z etycznie poprawnym zacho-

²⁶ M. Świeszczak, *Reklamy bankowe...*, s. 189.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ W. Macierzyński, M. Macierzyński, *op. cit.*, s. 46.

²⁹ *Ibidem*.

waniem³⁰. Zwraca się przy tym uwagę, że zachowanie czy działanie może być zgodne z prawem, ale nieetyczne³¹. Wydarzenia z okresu kryzysu przyczyniły się do wszczęcia dyskusji na temat zasad, którym powinna podlegać działalność banków, a także zakresu odpowiedzialności, jakiej powinni podlegać członkowie kierownictwa banków oraz zakresu sprawowanego nad działalnością banków nadzoru i optymalnego kształtu regulacji ostrożnościowych. Z jednej strony zaakcentowano konieczność przestrzegania standardów etycznych³² i wzmocnienia samoregulacji banków (kodeksy postępowania, kodeksy etyki – *soft law*), z drugiej zaś rozpoczęto proces większej regulacji – zacieśniania norm prawa adresowanych do banków³³.

W podsumowaniu warto zwrócić uwagę na interesującą konstatację Wiesława Macierzyńskiego i Michała Macierzyńskiego: „Mając na uwadze specyfikę banku jako instytucji zaufania społecznego [publicznego – E.K.O.], Związek Banków Polskich, instytucja zrzeszająca polskie banki, przyjął 18 kwietnia 2013 roku obowiązujący wszystkich swoich członków Kodeks Etyki Bankowej³⁴, zastępujący dotychczasowe Zasady Dobrej Praktyki Bankowej z 9 maja 2001 roku. Nowy dokument został znacząco poszerzony, dzięki czemu lepiej odpowiada nowym warunkom, w których funkcjonują instytucje finansowe. Sam fakt zmiany nazwy świadczy o znaczącej roli etyki w prowadzeniu działań przez instytucje finansowe w postkryzysowym środowisku. Bardzo dużo uwagi zwraca się na relacje z klientami, partnerami biznesowymi, wzajemne stosunki pomiędzy bankami, ale również ze środowiskiem lokalnym³⁵”.

³⁰ K. Świeszczak, *Programy etyczne wybranych banków należących do polskiego sektora bankowego*, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/20268/%5b139%5d_154_Swieszczak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 5.10.2019], s. 148.

³¹ *Ibidem*.

³² Jak zwraca się uwagę w piśmiennictwie, wcześniej nawet John M. Keynes uważał, że rozwój gospodarczy jest pochodną chciwości, skąpstwa i ostrożności, które – nie będąc wprawdzie zaletami – muszą być „jeszcze przez jakiś czas naszymi bogami”. Zachęcał on do udawania, że dobra gospodarka to – podobnie jak pies – nieczysta gospodarka, bo „nieczyste jest użyteczne”. Zob. W. Gasparski, A. Lewicka-Strzałecka, B. Rok, G. Szulczewski, *Europejskie i światowe standardy etyki oraz społecznej odpowiedzialności w działalności gospodarczej*, [w:] *Europejskie standardy etyki i społecznej odpowiedzialności biznesu*, red. W. Gasparski, Warszawa 2003.

³³ M. Marcinkowska, *Corporate Governance w bankach. Teoria i praktyka*, Łódź 2014, s. 9–10.

³⁴ Zob. Związek Banków Polskich, *Kodeks Etyki Bankowej (Zasady Dobrej Praktyki Bankowej)*, Warszawa 2013 (kwiecień), www.zbp.pl/getmedia/c54fc557-0e78-48e2-a92b-1a601685dbc7/KEB_final_WZ [dostęp: 10.03.2019]. Zob. także np. I.D. Czechowska, *Kodyfikacja standardów etycznych ze szczególnym uwzględnieniem kodeksów etycznych banków*, „Bezpieczny Bank” 2015, nr 1(58), passim; I.D. Czechowska, W. Zatoń, *Struktura i zawartość kodeksów etyki instytucji bankowych*, „Prakseologia” 2016, t. 158(1), passim; K. Świeszczak, *Programy etyczne...*, passim.

³⁵ W. Macierzyński, M. Macierzyński, *op. cit.*, s. 49.

Rynek finansowy (w tym bankowy) to specyficzny rynek, gdzie czynnik wzajemnego zaufania między działającymi na tym rynku podmiotami ma znaczenie kluczowe. Zaufanie to występuje, gdy uczestnicy rynku przestrzegają obowiązującego prawa, rozumieją i szanują wzajemne interesy, działalność banków cechuje wysoki stopień fachowości, niezawodności i rzetelności oraz ma miejsce pełny dostęp do informacji o zdarzeniach na rynku i o wiarygodności kontrahentów³⁶, a ponadto stosowane są wyższe standardy etyczne w działalności wykonywanej przez banki³⁷. Z powodu szczególnej roli banków w gospodarce uważa się, że ciąży na nich większe zobowiązanie do podejmowania działań społecznie odpowiedzialnych niż na typowych przedsiębiorcach ze sfery gospodarki realnej. Powinny one uwzględniać w swojej działalności kontekst społeczny, kontekst środowiska naturalnego oraz kontekst etyczny właśnie³⁸.

Kryzys finansowy lat 2007–2009 (kryzys zaufania) obnażył nadużycia w działalności bankowej, ukazując banki jako fabryki kredytów nastawione na wytwarzanie zysków, nie liczące się z potrzebami swoich klientów. Należy w pełni zgodzić się z opinią, że sektor bankowy bez podstaw moralnych nie powinien czy wręcz nie może działać. Panuje dość powszechny pogląd, że banki są instytucjami zaufania publicznego i dlatego klient nie może być postrzegany tylko jako „półprodukt” służący do osiągnięcia zysku. „Istotą rzeczy jest więc połączenie efektywności finansowej banków z respektowaniem zasad etyki i odpowiedzialności. Bank, będący przedsiębiorstwem i instytucją zaufania publicznego, musi pomnażać kapitał akcjonariuszy, a jednocześnie zapewnić bezpieczeństwo finansowe klientów. Respektowanie dobrych praktyk bankowych stwarza mechanizmy zachęcające sektor bankowy i jego klientów do uczciwych działań, a przez to minimalizuje podejmowanie decyzji obciążonych ryzykiem”³⁹.

Po wskazanym kryzysie finansowym niezbędna okazała się odbudowa etyki sektora finansowego (w tym bankowego). Prawdziwy jest osąd, że etyczny wymiar działalności instytucji finansowych jest podstawą, fundamentem zrównoważonego rozwoju oraz bezpieczeństwa rynku finansowego (w tym bankowego)⁴⁰. Kryzys finansowy lat 2007–2009 ukazał wyraźnie, że kwestia podejmowania i wykonywania przez banki działań etycznych jest priorytetowa. Banki, będąc przedsiębiorcami, a więc podmiotami ukierunkowanymi na maksymalizację i osiągnięcie

³⁶ C. Lipiński, *Etyka w bankowości – dylematy pracownika bankowego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2008, vol. 11(2), s. 87.

³⁷ Por. K. Świeszczak, *Programy etyczne...*, s. 149–150.

³⁸ D. Korenik, *Znaczenie społecznej odpowiedzialności banku w teorii i praktyce bankowej*, „Zarządzanie i Finanse” 2013, nr 2, cz. 1.

³⁹ M. Tereszczuk, *op. cit.*, s. 242.

⁴⁰ E. Rutkowska-Tomaszewska, *Zasady dobrych praktyk na rynku usług bankowych i ich znaczenie w działalności Bankowego Arbitrażu Konsumenckiego*, „Kwartalnik ADR” 2010, nr 4(12), s. 67.

zysku, w rzeczywistości postkryzysowej powinny działać w sposób maksymalnie zapewniający bezpieczeństwo swoim interesariuszom (w szczególności klientom) oraz powinny podejmować działania, których celem jest zwiększenie poszanowania wartości i zasad etycznych. We współczesnym świecie obowiązkiem banków powinna być odbudowa i wzmacnianie fundamentów etycznych.

Bibliografia

- Czarnota D., *Bank jako instytucja zaufania publicznego w dobie kryzysu – mit czy rzeczywistość?*, „Studia Ekonomiczne. Innowacje a wzrost gospodarczy. Część 1” 2014, nr 186.
- Czechowska I.D., *Kodyfikacja standardów etycznych ze szczególnym uwzględnieniem kodeksów etycznych banków*, „Bezpieczny Bank” 2015, nr 1(58).
- Czechowska I.D., Zatoń W., *Struktura i zawartość kodeksów etyki instytucji bankowych*, „Prakseologia” 2016, t. 158(1).
- Dziawgo D., *Etyka a dystrybucja produktów finansowych*, [w:] *Rola instytucji i rynku finansowego w świetle celów oraz zasad zrównoważonego rozwoju*, red. G. Gorys, A. Janusz, Wrocław 2013.
- Flejterski S., *Zaufanie do instytucji bankowo-finansowych jako fundament stabilnego systemu finansowego*, [w:] *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego*, red. J. Nowakowski, T. Famulska, Warszawa 2008.
- Gasparski W., Lewicka-Strzałecka A., Rok B., Szulczewski G., *Europejskie i światowe standardy etyki oraz społecznej odpowiedzialności w działalności gospodarczej*, [w:] *Europejskie standardy etyki i społecznej odpowiedzialności biznesu*, red. W. Gasparski, Warszawa 2003.
- Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje w opiniach ekonomistów polskich*, red. J. Szambelańczyk, Warszawa 2009.
- Gospodarowicz A., *Kryzys finansowy w USA i Europie Zachodniej i jego oddziaływanie na sektor bankowy w Polsce*, [w:] *Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje w opiniach ekonomistów polskich*, red. J. Szambelańczyk, Warszawa 2009.
- Górna-Łunkiewicz S., *Compliance jako element ochrony norm etycznych i wizerunkowych w bankach*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2018, nr 9.
- Jajuga K., *Pomiar stabilności i zarządzanie ryzykiem systemu bankowego – lekcje z kryzysu*, [w:] *Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje w opiniach ekonomistów polskich*, red. J. Szambelańczyk, Warszawa 2009.
- Jaworski W.L., Szelągowska A., *Służebna rola banków w polskiej gospodarce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2014, nr 10, DOI: <https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2014.0934.1002>.
- Korenik D., *Znaczenie społecznej odpowiedzialności banku w teorii i praktyce bankowej*, „Zarządzanie i Finanse” 2013, nr 2, cz. 1.
- Lipiński C., *Etyka w bankowości – dylematy pracownika bankowego*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 2008, vol. 11(2).

- Macierzyński W., Macierzyński M., *Etyka w public relations bankowym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2014, z. 4, cz. 1.
- Marcinkowska M., *Corporate Governance w bankach. Teoria i praktyka*, Łódź 2014.
- Mizdrak I., Pogodzińska-Mizdrak E., *Společna odpowiedzialność w działalności banków na przykładzie Banca Popolare Etica*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów / Szkoła Główna Handlowa” 2013, z. 130.
- Orłowski W.M., *Dziesięć przyczyn kryzysu i ich analiza*, [w:] *Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje w opiniach ekonomistów polskich*, red. J. Szambelańczyk, Warszawa 2009.
- Rutkowska-Tomaszewska E., *Zasady dobrych praktyk na rynku usług bankowych i ich znaczenie w działalności Bankowego Arbitrażu Konsumenckiego*, „Kwartalnik ADR” 2010, nr 4(12).
- Sorkin A.R., *Zbyt wielcy, by upaść. Kronika walki, jaką Wall Street i Waszyngton stoczyły wspólnie, by uchronić przed upadkiem system finansowy. I siebie*, Warszawa 2012.
- Szambelańczyk J., *Przedmowa*, [w:] *Globalny kryzys finansowy i jego konsekwencje w opiniach ekonomistów polskich*, red. J. Szambelańczyk, Warszawa 2009.
- Szambelańczyk J., *Stabilność systemu bankowego a paradygmat bankowości*, „Finanse. Czasopismo Komitetu Nauk o Finansach PAN” 2010, nr 1(2).
- Świeszczak K., *Programy etyczne wybranych banków należących do polskiego sektora bankowego*, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/20268/%5b139%5d_154_Swieszczak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 5.10.2019].
- Świeszczak M., *Reklamy bankowe a ich kontekst etyczny*, http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/20270/%5b181%5d_201_Swieszczak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 12.10.2019].
- Tereszczyk M., *Nietetyczne działania banków a stabilność finansowa współczesnego świata*, [w:] *Banki na rynku finansowym – dziś i w przyszłości. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju banków*, red. M. Dębniwska, Olsztyn 2010.
- Wolska G., *Związki etyki i ekonomii we współczesnej gospodarce*, http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-4d18dae-b96a-45fa-80a3-74dc4795c-77c/c/24_G.Wolska_Zwiazki_etyki_i_ekonomii....pdf [dostęp: 12.10.2019].
- Związek Banków Polskich, *Kodeks Etyki Bankowej (Zasady Dobrej Praktyki Bankowej)*, Warszawa 2013 (kwiecień), www.zbp.pl/getmedia/c54fc557-0e78-48e2-a92b-1a601685dbc7/KEB_final_WZ [dostęp: 10.03.2019].

Abstract: Ethics in bank operations is and should be relevant. Because of their special status – institutions of public trust and the special role they play in the market economy – creating the bloodstream of economic life while being its participants as entrepreneurs – all their actions should have ethical foundations. They staggered tremendously during the financial crisis of 2007–2009 (called the crisis of trust) when as a result of careless actions of banks a problem of so-called toxic assets appeared which have shaken the foundations of banking activity. This resulted in the collapse of the capital markets, partial paralysis of the global financial system and a massive recession. The greed and recklessness of financiers began to be identified with the institution of the bank. The aim of this study is to draw attention to the fact that banks – despite the turmoil (or rather especially because of) the crisis of 2007–2009 – as institutions of public trust should be guided by the values, standards and principles of ethics in every aspect of its business despite the fact that they are entrepreneurs focused on maximizing profit.

Keywords: ethics; bank; financial crisis

Streszczenie: Etyka w działalności banków ma i powinna mieć szczególne znaczenie. Ze względu na ich szczególny status – instytucji zaufania publicznego, a także szczególną rolę, którą odgrywają w gospodarce rynkowej, tworząc krwiobieg życia gospodarczego i będąc zarazem jego uczestnikami jako przedsiębiorcy, każde ich działanie powinno mieć fundamenty etyczne. Zachwiały się one potężnie podczas kryzysu finansowego lat 2007–2009 (tzw. kryzysu zaufania), gdy wskutek nieroztropnych działań banków wystąpił problem tzw. toksycznych aktywów, które zachwiały podstawami działalności bankowej. Spowodowało to załamanie się rynków kapitałowych, częściowy paraliż światowego systemu finansowego i potężną recesję. Zaczęto utożsamiać chciwość i lekkomyślność finansistów z instytucją banku. Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na to, że banki – pomimo zawirowań (a może raczej szczególnie dlatego) kryzysu lat 2007–2009 – jako instytucje zaufania publicznego powinny w każdym aspekcie swojej działalności kierować się wartościami, standardami, zasadami etyki, pomimo tego, że są to przedsiębiorcy nastawieni na maksymalizację zysku.

Słowa kluczowe: etyka; bank; kryzys finansowy

